

NAȚIONALIZAREA ȘCOLILOR CONFESIONALE ȘI PARTICULARE DIN MUNICIPIUL ORADEA (1948-1949)

de

Ion Zainea

Instaurarea “democrației populare” (30 decembrie 1947), a fost urmată de măsuri vizând realizarea modelului sovietic în plan economic, politic și cultural. Întreprinderile industriale și miniere, instituțiile de învățământ, casele de filme, cinematografele, farmaciile, laboratoarele, întreprinderile chimice, o parte a fondurilor de locuințe au fost naționalizate. În plan cultural, are loc o radicală restructurare a vechiului sistem de valori și a instituțiilor pe care se întemeiaseră acestea. Partidul Comunist Român și-a fixat, asemeni tuturor partidelor comuniste europene, ambițiosul scop de construire a unui “om nou”. Pentru distrugerea valorilor naționale tradiționale era nevoie de o masivă infuzie de valori marxist-leniniste, precum și de o campanie de activă rusificare.

Primele manifestări ale noului curs au fost “*Istoria României*” a lui Mihail Roller (1947), o completă revizuire a trecutului țării, a ideii naționale și desființarea Academiei Române (iunie 1948), înlocuită cu una nouă, compusă în majoritate din academicieni numiți de partid, mulți dintre ei cu îndoielnice merite științifice. Peste puțin timp, s-a petrecut restructurarea întregului sistem de învățământ, care a început cu naționalizarea școlilor confesionale și particulare. Baza juridică a acestui proces a fost realizată prin legislația adoptată în iulie-august 1948, cu referire la învățământ și culte. Astfel, Decretul 159, din 22 iulie 1948, a interzis funcționarea școlilor înființate și susținute fie de guvernele altor țări, fie de instituții aparținând altor state¹, iar Decizia Ministerială Nr. 191 653, din 2 august 1948, a hotărât trecerea în proprietatea statului a bunurilor bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor ce au servit pentru funcționarea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional².

Prin Decretul de reformă 175, din 3 august 1948, învățământul devine laic și organizat exclusiv de stat, iar școlile confesionale sau particulare de orice fel devin proprietatea acestuia (art. XXXV)³. Publicat în aceeași zi, Decretul 176 trecea

¹ *Repertoriul general al legislației în vigoare publicată până la data de 1 ianuarie 1957, pe materii* onologic-alfabetic, București, Editura Științifică, 1957, p.541.

² *Colecțiune de legi, decrete și deciziuni*, Tomul XXVI, 1948, 1-31 August, Editura de Stat, București, 1948, p. 1 779.

³ *Monitorul Oficial*, Nr. 177, 3 August 1948, p. 6 323-6 324.

în proprietatea statului bunurile bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ⁴. Intrau în prevederile decretului clădirile școlare, cu întreg inventarul lor, inclusiv cele folosite pentru locuința corpului didactic sau a personalului administrativ, precum și internatele, căminele și cantinele destinate elevilor și studenților. De asemenea, cota parte din fondurile cu destinație de întreținere sau sprijinire a învățământului, precum și fermele școlare sau orice alte exploataări care au servit la întreținerea și funcționarea școlilor, internatelor, căminelor, cantinelor sau personalului didactic ori administrativ.

Concomitent, Decretul 177, din 4 august 1948, stabilea regimul general al cultelor din Republica Populară Română, cultele catolice, romano, respectiv greco-catolic, nefiind între cele recunoscute⁵.

Decretul 176 conținea și tabele, pe județe, cu școlile confesionale și particulare de toate gradele ce urmau să fie preluate. În județul Bihor, aparținând Regiunii Școlare Cluj, numărul acestora se ridica la 109: 55 reformate, 47 romano-catolice, 3 greco-catolice, 3 evreiești și una ortodoxă, Liceul teoretic "Emanuil Gojdu" din Oradea⁶. Cele mai multe, 93, erau școli primare, iar restul grădinițe, gimnazii, școli normale, licee și internate. Din cele 109 școli, 29 se găseau în Oradea: grădinițele romano-catolice "Immaculata", "Sf. Vicențiu", "Ursulina" și Oradea-Velența, școlile primare romano-catolice Oradea-Olosig, Oradea-Orașul Nou, Oradea-Velența, "Sf. Vicențiu", "Immaculata" și "Ursulina", cele reformate nr. 1, 2, 3 și evanghelică, Gimnaziul de fete romano-catolic "Sf. Vicențiu" și cel reformat "Lorantffi Szuszana", liceele "Emanuil Gojdu", cel romano-catolic de băieți al ordinului "Premonstratens", romano-catolic de fete, industrial romano-catolic de fete "Sf. Vicențiu" și cel evreesc mixt, Școala normală greco-catolică de băieți și cea romano-catolică de conducătoare "Immaculata", precum și internatele "Nicolae Jiga", al Fundației cu același nume și cel greco-catolic.

Majoritatea acestor școli au fost preluate în intervalul 26 iulie-3 august 1948. Întrucât decretele de etatizare 175 și 176 nu fuseseră încă publicate, preluarea s-a făcut în baza Decretului 159/1948, a Ordinului Inspectoratului Școlar Județean Bihor Nr. 4 318, din 24 iulie 1948, precum și instrucțiunilor Ministerului Învățământului transmise delegaților însărcinați cu preluarea în Conferința de la Prefectura județului, ținută în 25 iulie 1948⁷. Alte 21 de instituții deservind învățământul din Oradea au fost preluate în intervalul martie-mai 1949: școlile primare nr. 1, 2, 4, 5, 7, 10, 11, 12, 14, 15 și 17, Școala pedagogică de fete Nr.1, Școala tehnică de administrație economică și internatul acesteia, Institutul "Notre

⁴ *Ibidem*, p. 6 324.

⁵ *Colecțiune de legi, decrete și deciziuni*, Tom XXVI/1948, p. 1 778.

⁶ *Monitorul Oficial*, Nr. 177/1948, p. 6 324.

⁷ Arhivele Naționale-Direcția Județeană Bihor (în continuare A.N.-D.J.B.), *Fond Inspectoratul Școlar Bihor*, d. 68, f. 109.

Dame de Sion”, Internatul Școlii pedagogice de băieți, Seminarul greco-catolic, imobilele de pe străzile Pavel și Karl Marx, precum și “Casa Oancea” de pe str. Feher Dezideriu, unde funcționa o clasă a Școlii primare Nr.15⁸.

Majoritatea acestora erau proprietatea Primăriei, altele aparținând Episcopiei Greco-Catolice (Seminarul și imobilul din str. Pavel), Episcopiei Romano-Catolice (Institutul “Notre Dame de Sion”) și chiar unor particulari. Clădirea Internatului școlilor tehnice de administrație economică de fete era fundație a familiei Boto, cea a Școlii primare reformate Nr. 3 era proprietatea lui Soos Ștefan, închiriat Uniunii Populare Maghiare pentru școală, iar cea a Școlii primare Nr. 12 aparținea văduvei Lucaci Floare (n. Dobai). Proprietara edificiului Școlii primare Nr. 14 era Ritter Berta (măr. Ritter Nicolae, evrei deportați), cel al Școlii primare Nr. 1 aparținea lui Rimanoczi Ladislau, în timp ce Școala elementară maghiară Nr. 17 era proprietatea soților Alexandru și Iuliana Erdelyi. Pe lângă decretele deja amintite, preluarea acestora s-a făcut în baza art. 51 din Decretul 266, publicat în 25 septembrie 1949, cu privire la organizarea Ministerului Învățământului Public⁹, a ordinului Inspectoratului Școlar Bihor Nr. 1 345 din 15 ianuarie 1949¹⁰, precum și a instrucțiunilor primite în ședințele cu directorii de școli, organizate de inspectorii teritoriali în centrele de plasă, în zilele de 15-17 ianuarie 1949¹¹.

Asupra modului în care a decurs operația de preluare și inventariere au fost întocmite procese verbale și rapoarte/memorii, de regulă în cinci exemplare, trei înaintate Inspectoratului Școlar județean, altul secției Partidului Muncitoresc Român, unul rămânând în arhiva școlii. Analiza acestora permite cunoașterea în detaliu a procedurii de preluare, componența comisiilor, inventarul bunurilor imobile și mobile preluate, entuziasmul, adesea fals, manifestat de o parte, neputința și starea de resemnare în fața realității, de alta, conștiinciozitatea și rigurozitatea de care au dat dovadă comisiile în întocmirea inventarelor, consemnând până și cele mai neînsemnate obiecte.

Procesele verbale și rapoartele de preluare scot în evidență faptul că n-a existat cu adevărat teama unei reacții din partea celor deposezați, care puși în fața faptului împlinit, n-au avut altceva de făcut decât să asiste neputincioși la preluare. Prevederile art. 37 din Decretul 175, care preciza că cei care, indiferent prin ce mijloace, vor zădărnici sau vor încerca să zădărnicească aducerea la îndeplinire a preluării, vor fi pedepsiți cu 5 până la 10 ani muncă silnică și confiscarea întregii averi¹², a permis desfășurarea operațiunii fără nici un fel de probleme. “Cu ocazia actului istoric al naționalizării școlilor confesionale – se spunea în memoriul

⁸ *Idem*, d.91, f. 1-300.

⁹ *Monitorul Oficial*, Nr. 221, 27 Septembrie 1948, p. 7 833-7 836.

¹⁰ A.N.-D.J.B., fond *Inspectoratul Școlar Bihor*, d. 124, f. 163.

¹¹ *Ibidem*, f. 247.

¹² *Monitorul Oficial*, Nr. 177/1948, p. 6 324.

înaintat Inspectoratului de Vanea Dumitru și Șuteu Mihai, care au preluat Seminarul greco-catolic – *am constatat din partea conducerii instituției mai sus amintită, o atitudine înțelegătoare, corectă și binevoitoare. Nu s-a observat nici un act de reavoință sau opoziție*¹³. Reprezentanții Comunității Bisericii Reformate din Oradea, Kiss Carol, preot-președinte și Szabo Ludovic, președintele Comitetului școlar, *“au luat la cunoștință cu toată înțelegerea luarea în primire a școlilor”* confesionale Nr. 1, 2 și 3 din localitate, informau cei care le-au preluat, I. Bancsics, delegatul Ministerului Învățământului și Nagy Francisc, delegatul Partidului Muncitoresc Român¹⁴.

N-au fost semnalate incidente, dar este greu, dacă nu imposibil, să credem că reprezentanții comunităților bisericești au primit cu satisfacție actul naționalizării instituțiilor școlare, cum se menționează în unele rapoarte. Afirmatia că preluarea s-a făcut *“în mod cinstit, ...uman și cu dreptate”*, cum se specifică în procesul verbal al comisiei care a preluat Școala normală “Immaculata”¹⁵, pare însă de-a dreptul hilară. Mai degrabă, aceștia au înțeles situația, predând totul și neopunând nici un fel de rezistență. Unii s-au dovedit mai oportuniști, oferind tot concursul comisiilor, alții însă au manifestat o opoziție tacită.

Primul “val” de preluări s-a făcut, nu întâmplător, în perioada vacanței de vară. Pe lângă faptul că delegații Ministerului/Inspectoratului Școlar erau cadre didactice, absența elevilor și profesorilor din școli a ușurat procedura de preluare, întocmirea inventarelor și a redus posibilitatea unor eventuale reacții din partea celor deposezați. Lipsa incidentelor în primul “val”, a oferit posibilitatea ca în perioadele următoare școlile să fie preluate și în timpul desfășurării procesului de învățământ.

Documentele consemnează un tipic al preluărilor. Acestea sunt efectuate de comisii alcătuite, de regulă, dintr-un delegat al Ministerului Învățământului desemnat de Inspectoratul Școlar Județean, 1-2 delegați din partea Partidului Muncitoresc Român, uneori delegați ai Siguranței și Jandarmeriei, ai Oficiului Economic de Control. Comisia care a preluat liceul “Emanuil Gojdu” era formată din prof. Roșescu Emilian, delegatul Ministerului Învățământului Public și Simc Mihai, delegatul organizației Partidului Muncitoresc Român, cea de la Gimnaziul romano-catolic de fete “Sf. Vicențiu” din Sonnenwirth Clara, delegata Ministerului Învățământului Public și Markus Ludovic, delegatul Partidului Muncitoresc Român, în timp ce grădinița și școala primară a Institutului au fost preluate de o comisie alcătuită din Leitner Maria, din partea Ministerului Învățământului Public, și Imre Iosif, delegatul partidului. Gimnaziul și Internatul reformat de fete sunt preluate de

¹³ A.N.-D.J.B., Fond *Inspectoratul Școlar Bihor*, d. 91, f. 145.

¹⁴ *Idem*, d. 68, f. 178.

¹⁵ *Ibidem*, f. 646.

comisia alcătuită din Cicortaș Petru, delegatul Ministerului Învățământului Public și Markovics Alexandru, din partea organizației Partidului Muncitoresc Român, iar Școala primară și Liceul israelit de Izsac Iuliu, delegatul Ministerului Învățământului Public și Feldmann Antal, din partea Partidului Muncitoresc Român. Școala pedagogică de băieți a Episcopiei Greco-Catolice este preluată de Victor Rusu, delegatul Ministerului Învățământului Public și Dumitrescu Dumitru, din partea Partidului Muncitoresc Român, Școala normală de conducătoare "Immaculata" de Ölmacher Adalbert, delegatul Partidului Muncitoresc Român și Irina Morariu, delegata Ministerului Învățământului Public, iar Institutul "Sf. Iosif" de Varga Maria și Markovics Alexandru.

Procedul preluării a fost pretutindeni același, desfășurându-se conform unor dispoziții prealabile. După ce își prezenta delegația, comisia sigila telefonul, casa de bani, birourile, biblioteca, arhiva, sălile de clasă, laboratoarele etc., în timp ce la poartă erau instalați jandarmi pentru ca pe parcursul desfășurării operației de preluare să nu intre și să nu iasă nimeni din clădire. Comisia proceda apoi la inventarierea bunurilor imobile și mobile, operație care adesea, în cazul școlilor mari, a durat mai multe zile. Lucrările de inventariere au fost îngreuiate din cauza lipsei inventarelor vechi, pusă pe seama distrugerilor provocate de război, cu toate că Ministerul Învățământului Public, prin Decizia 7 849 din 20 februarie 1948 și Ordinul 166 369/1948 ceruse ca toate școlile particulare și confesionale să întocmească și să înainteze până la 25 iulie 1948 o copie de pe registrul inventar. Inventarele trebuiau să cuprindă bunurile imobile și mobile aflate sau destinate pentru folosința școlii respective la data de 1 septembrie 1947 și intrate sau preluate după această dată, de la care nici o înstrăinare sau însușire de bunuri nu mai era posibilă fără avizul prealabil al Ministerului Învățământului Public¹⁶.

Alte greutăți au provenit din faptul că, în vederea efectuării lucrărilor de igienizare, mobilierul școlar fusese înghesuit în săli mari, ca și din lipsa de specialiști care să verifice registrele și dosarele de contabilitate, laboratoarele de specialitate și bibliotecile. Inventarul celor din urmă a putut fi făcut numai după revenirea din concediu a profesorilor, în timp ce casele de bani au fost sigilate, iar sumele blocate. Cu ocazia inventarului bibliotecilor s-a făcut o nouă "epurare", înlăturându-se cărțile de factură șovinistă, revizionistă, fascistă sau antisemită care mai existau. "*Circa 20 000 de volume sunt aruncate în grămada în care sunt și cărți bisericești, nemaivorbind de presa fascistă, de care am putea găsi în bună seamă*", menționa Cupe Adam, delegat pentru preluarea Liceului Premonstratens, în raportul înaintat Inspectoratului Școlar la 31 iulie 1948. În pivnița Internatului Gimnaziului reformat de fete "Lorantffy Szuszana", comisia a găsit un dulap cu cărți "epurate" care

¹⁶ *Buletinul Inspectoratului Școlar Regional Român Cluj*, Nr. 23-24, Cluj, 14 Iulie 1948, p.7.

nu fuseseră distruse. Inventarul bibliotecii Institutului “Immaculata”, folosită atât de gimnaziu cât și de școala normală, a fost refăcut în întregime, cu noi numerotări și în urma unei noi epurări efectuată sub supravegherea comisiei de inventariere.

Încercări de sustragere de la inventariere a unor bunuri au fost puține, cum este cazul directoarei Gimnaziului reformat de fete, Galbory Elisabeta, care a încercat dosirea unor sume de bani și a unor cantități de alimente, ori la Institutul “Sf. Iosif”, unde directorul Victor Wallner a prezentat comisiei de inventariere o singură pivniță, deși existau două. În schimb, s-au făcut suficiente abuzuri. Excepție făcând obiectele destinate serviciului de cult, toate celelalte bunuri au fost rechiziționate. Palatul Ulmann a fost naționalizat în întregime, deși parterul n-a fost niciodată folosit pentru nevoile învățământului, ci doar etajul. La parter au fost prăvălii ale evreilor, Comunitatea Evreiască Ortodoxă cerând Inspectoratului Școlar exceptarea de la naționalizare a acestuia¹⁷.

Au fost naționalizate atât edificiile școlare, cât și toate bunurile imobile aparținătoare acestora: curți, grădini, ferme, terenuri arabile, pășuni, vii, care laolaltă reprezentau valori considerabile. Liceul romano-catolic al Ordinului “Premonstratens” avea două clădiri, ambele etajate, una destinată procesului de învățământ, în suprafață de 5 349 m.p., proprietate veche, din 1690, a Ordinului, internatul, în suprafață de 1 919 m.p., proprietate la fel de veche, folosită de călugărițele Ordinului “Sf. Vicențiu”, fâneată și vie în Calea Izvorului în suprafață de aproape 3 ha. Școala elementară și Liceul israelit, proprietatea Comunității Evreești Ortodoxe, dispunea de două imobile, Palatul Ulmann, de pe str. Fuchs Mor și Școala de fete de pe str. Cuza Vodă, suprafața clădită și terenul aferent ajungând la 7 075 m.p. Institutul “Immaculata”, al ordinului cu același nume, dispunea de trei imobile, unul pe str. Vășinski, de 11 505 m.p., alte două pe str. Tudor Vladimirescu, unul de 2 145 m.p., altul de 3 185 m.p. Bunurile imobile naționalizate ale Institutului “Sf. Iosif” al Episcopiei Romano-Catolice, constau din trei clădiri, una pe str. Eminescu, folosită ca internat, de 7 211 m.p. (teren plus clădire), una pe str. Orfelinatlui de 510 m.p. și alta pe str. Breiner Bella de 244 m.p., folosite ca locuințe, precum și o vie de 1,5 ha. Atât clădirile, cât și via figurau în C.F. ca donații ale episcopilor, începând cu Solomon Iosif (1773) și terminând cu Gyorgy Kovacs (1928), care donase Episcopiei clădirile pentru locuințe și via.

Chiar dacă suferiseră distrugerii semnificative de pe urma războiului, iar unele fuseseră refăcute doar parțial, majoritatea clădirilor ce adăposteau spații de învățământ corespundeau nevoilor acestuia. Aveau instalații electrice, de canalizare, sanitare, sisteme de încălzit; dispuneau de cooperative și ateliere școlare, tipografii, biblioteci, brutării, spălătorii etc. Localul Liceului romano-catolic “Premonstratens” corespunde “*întru toate nevoilor școlare*”, se menționa în procesul verbal de

¹⁷ A.N.-D.J.B., fond *Inspectoratul Școlar Bihor*, d. 68, f. 607.

preluare, iar Muzeul de științe naturale al Liceului “Emanuil Gojdu” număra peste 10 000 de piese, ceea ce a dat serios de lucru celor care au întocmit inventarele de preluare.

Nu toate imobilele erau adecvate procesului didactic. Cele două clădiri-locuință ale Institutului “Sf. Iosif” de pe str. Orfelinatlui, respectiv Breiner Bella, așa cum reiese dintr-o adresă a Secției de Învățământ Oradea către Ministerul Învățământului Public, erau “*vechi, în stare rea, necorespunzătoare funcționării învățământului*”. De altfel, acestea fuseseră donate prin contract de Kren Aloisiu Institutului “Sf. Iosif” cu obligația de a plăti soției sale o pensie de întreținere. Considerând că îngreuiază sarcinile Ministerului, în adresa menționată Secția de Învățământ cerea exceptarea acestora de la naționalizare și redarea lor Episcopiei Romano-Catolice, pentru ca aceasta să-și poată achita obligațiile contractuale față de văduva Kren Maria.

Predarea bunurilor a fost făcută de conducătorii instituțiilor școlare, în prezența reprezentanților bisericii respective. În cazul școlilor confesionale romano-catolice, reformate și greco-catolice, majoritatea directorilor au fost schimbați, delegații Ministerului Învățământului preluând conducerea provizorie a instituțiilor școlare. Noua lege a învățământului proceda, în felul acesta, la o nouă “epurare” a cadrelor didactice, lăsând pe dinafară toate cadrele didactice necolaboraționiste.

La 18 septembrie 1948, au fost publicate normele pentru încadrarea la stat a învățătorilor din fostele școli particulare și confesionale aflate în funcțiune la data emiterii legii de reformă a învățământului¹⁸. Conform acestora, încadrarea urma să se facă pe baza propunerilor făcute de inspectoratele școlare județene, numai pentru anul școlar 1948/1949, urmând ca încadrarea definitivă să se facă “*în viitor*”. Prin circulara Nr. 19 400/1948 adresată școlilor secundare, Ministerul Învățământului cerea acestora, în urma măsurii generale de a rechema pe toți salariații săi aflați în concediu sau misiuni în străinătate, să raporteze până la 25 august 1948 numele profesorilor aflați în concediu peste graniță și sub ce titlu. Li se aducea la cunoștință că, începând cu 1 august 1948, nu se va mai plăti salariul acelor profesori care se găsesc în străinătate și nu s-au reîntors la post.

Epurarea intelectualilor nu s-a mărginit însă la aspectul său administrativ. Un număr foarte mare de învățători și profesori au ajuns în închisori; unii și-au dat sfârșitul acolo, alții au fost marginalizați. Noul sistem își recruta într-un mod cu totul diferit și pe alte criterii valorile.

¹⁸ *Monitorul Oficial*, Nr. 18, 18 septembrie 1948, p. 7 679-7 680.

CONFESSIONAL AND PRIVATE SCHOOLS NATIONALIZATION FROM ORADEA CITY (1948-1949)

- Abstract -

The taking over by the state for Ministry of public Education use, of confessional and private schools from Oradea was made in two stages: the first stage between July 26-August 3, 1948, when were nationalized 29 educational establishments, most Romano-Catholic, and the second stage between March-May 1949, when were taken over 21 school buildings, most belonging to Town Hall.

The documents register a taking over pattern. These are made by committees consisting, as a rule, of a Ministry of Education delegate, 1 or 2 delegates on behalf of Romanian Workers Party, sometimes Security, Gendarmerie or Economic Office of Control delegates.

They were nationalized not only school buildings, but also real estate (gardens, farms, arable grounds, grasslands, vineyards) and mobile belongings, which together represented considerable values.

Defalcation attempts from catalogueing some belongings were few and incidents weren't point out.